

УДК 811.22'374'373'373.72-26 : 821.22-1.02"19". Ф. Фаррохзад

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛЕ СВІТ ЛЮДИНИ У ПОЕЗІЇ ФОРУГ ФАРРОХЗАД

Ірина Яремчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича,
вул. Університетська, 1, ауд. 239, Львів, Україна, 79000,
тел.: (+38032) 239 47 04, e-mail: irynayaremchuk@gmail.com*

Проаналізовано ідіостиль іранської поетеси та кінорежисера ХХ століття, представниці літературної течії “Ше’ре ноу” Форуг Фаррохзад. Охарактеризовано концептуальне поле СВІТ ЛЮДИНИ у поезіях Форуг Фаррохзад.

Ключові слова: ідіостиль, частотний словник мови поетеси, концепт, лексичний репрезентант.

Дослідження концептуального простору художнього твору є одним із аспектів вивчення ідіостилу автора. Автор у художньому творі постає як мовна особистість з власним баченням світу, емоціями, переконаннями, що відображається у творі.

Художній концепт є одиницею індивідуальної свідомості, авторської концептосфери, вербалізованої у творчості письменника. Картина світу письменника як мовної особистості синтезується ним у результаті безпосередніх контактів зі світом та культурою. Кожен літературний твір втілює індивідуально-авторський спосіб сприйняття й організації світу – власний варіант концептуалізації світу. Знання автора про світ, які він виражає у художній формі, є системою уявлень, що скерована до адресата. Універсальні та індивідуально-авторські знання в художній картині світу можуть повністю збігатися, а можуть цілком різнитися (див.: [8, с. 113]). Концептосфера художнього тексту може містити багато індивідуальних змістів, що ускладнює виявлення та опис концептів художнього світу.

Згідно з методикою, яку запропонувала дослідниця Л. Бабенко, за допомогою концептуального аналізу виявляють набір ключових слів тексту, визначають базовий концепт (концепти) цього простору та описують їх. Передумовами аналізу концептуального простору, на думку вченої, можна вважати досягнення психолінгвістики і традиційної стилістики (психолінгвістичні експерименти, які скеровані на дослідження смислового сприйняття тексту, підтверджують, що читач сприймає текст концептуально, у його смисловій цілісності, причому у процесі розуміння тексту відбувається компресія його змісту, яка призво-

дить до об'єднання текстових фрагментів у смислові блоки на основі спільних семантичних доміант, які постають у наборі ключових слів – від 4–5 до 15–19) (див.: [1, с. 59]).

Загальна картина світу, або цілісний образ світу, є певною сукупністю чи впорядкованою системою знань людини про світ, про себе, про інших людей, яка опосередковує і переломлює через себе будь-яку зовнішню дію. За такого трактування слово є засобом доступу до єдиної інформаційної бази людини – його інформаційного тезаурусу, у якому зберігаються готовими для використання у різних видах діяльності продукти переробки багатогранного (чуттєвого і раціонального, індивідуального і соціального) досвіду взаємодії суб'єкта зі світом, що його оточує. Тобто, слово в індивідуальній свідомості завжди долучене до когнітивного контексту концептуальної системи, яка склалась у людини [2, с. 87–88].

Для формування концептуального простору тексту важливими є і дотекстові пресупозиції, які є певним передзнанням певного тексту, є частиною знань про світ [3, с. 288]. До пресупозицій належать ім'я письменника, жанр твору, час його створення та ін. Велике значення мають для формування концептів і слова, які повторюються у тексті та які називають словами-лейтмотивами, лексичними доміантами, та частіше – ключовими словами. У плані маніфестації ключових смислів спостерігається дроблення змістового елемента, яке відбувається згідно з принципом кількісної переваги найменувань над об'ємом елементів змісту [4, с. 302].

Для опису концептуального простору поезій Форуґ Фаррохзад (1935–1967), відомої іранської поетеси та кінорежисера, представниці літературної течії “Ше‘ре ноу”, та його структурування ми використали, окрім концептуального, статистичний метод. Укладання частотного словника мови та списку 200 найчастотніших слів поезій Форуґ Фаррохзад на основі переліку концептів, лексичні репрезентанти яких увійшли до цього списку, дало змогу охарактеризувати концептуальний простір поезій, виділити у ньому концептуальні поля СВІТ ЛЮДИНИ та ФІЗИЧНИЙ СВІТ, які ми поділили на підкласи та кластери [про це див.: 9]. У цій статті ми зупинимося детальніше на розгляді концептуального поля СВІТ ЛЮДИНИ.

Усі поетичні твори іранської поетеси Форуґ Фаррохзад – чотири збірки *اسیر* Asir “Полонянка” (1955), *ديوار* Divār “Стіна” (1956), *عصیان* Asyān “Бунт” (1958), *تولدی دیگر* Tavvalodi digar “Нове народження” (1963) та сім поем збірки *ایمان بیاوریم به آغاز فصل سرد...* Imān beyāvarim be āqhāz-e fasl-e sard... “Повіримо у настання холодів...” [12] стали генеральною сукупністю обсягом 3 171 лексична одиниця. За допомогою статистичного методу було підраховано абсолютну частоту слів, вжитих у віршах. Ми уклали частотний словник мови Форуґ Фаррохзад, у якому слова розміщені за алфавітом (відповідно до правописного словника перської мови [11]), біля кожного слова було вказано абсолютну частоту вживання у творах поетеси [10, с. 176–248]. У процесі укладання частотного словника мови Форуґ Фаррохзад було використано принципи укладання частотного словника газетної лексики сучасної перської мови [5; 6].

Застосовуючи принцип концептуальної супідрядності усередині концептуального поля, яке розглядають як клас понять [7, с. 229–236], на гіперопіонімічній основі були виділені підкласи, що охоплюють кластери, які складаються із груп більш конкретних концептів. У дужках біля кожного концепту подано їхні лексичні репрезентанти, зафіксовані у поезіях Форуг Фаррохзад, вказано їхню абсолютну частоту вживання. Концепти у межах кластера подані у порядку спадання абсолютної частоти вживання лексичних репрезентантів у тексті.

Концептуальне поле СВІТ ЛЮДИНИ у поетичній картині світу Форуг Фаррохзад є більш наповненим за концептуальне поле ФІЗИЧНИЙ СВІТ. У ньому було виділено такі підкласи:

1) Підклас **Людина як тілесний суб'єкт**, у якому концепти розподілені на кластери:

– Кластер **Людина як фізичний суб'єкт**:

соматизми – концепти: серце (دل *del* – 161, قلب *qalb* – 57), око (چشم *čestm* – 140 і دیده *dide* – 52), губи (لب *lab* – 94), рука (دست *dast* – 91), груди (سینه *sine* – 67), нога (پا *pā* – 64), тіло (تن *tan* – 61), голова (سر *sar* – 56), обличчя (رو *ru* – 32, چهره *čahre* – 25), вухо (گوش *guš* – 19);

зовнішній вигляд – фігура (پیکر *peykar* – 25), коса (گیسو *gisu* – 38);

функціонування органів – голос (صدا *sedā* – 91), погляд (نگاه *negāh* – 80), кров (خون *xun* – 35), слюза (اشک *ašk* – 23), посмішка (خنده *xande* – 19), крик (بانگ *bāng* – 18, فریاد *faryād* – 17);

– Кластер **Одяг**:

концепт: спідниця (دامن *dāman* – 36);

– Кластер **Стать і родові відносини**:

концепти: чоловік (مرد *mard* – 36), жінка (زن *zan* – 32), мама (مادر *mādar* – 24), дівчина (دختر *doxtar* – 18), дитина (کودک *kudak* – 18);

– Кластер **Простір людського буття**:

концепти: *місце життя* – двері (در *dar* – 52), дім (خانه *xāne* – 51), вікно (پنجره *panjare* – 47), стіна (دیوار *divār* – 31);

навколишні предмети – дзеркало (آینه *āyine* – 31), завіса (پرده *parde* – 30), чаша (جام *jām* – 24), ліжко (بستر *bastar* – 24), лампа (چراغ *čerāqh* – 17), скло (شیشه *šiše* – 17);

місцевість – місто (شهر *šahr* – 37), вулиця (کوچه *kuče* – 36), сад (باغچه *bāqhče* – 26, باغ *bāgh* – 19);

світ (دنیا *donyā* – 28, جهان *jahān* – 23);

– Кластер **Фізичні дії**:

концепти: дорога (راه *rāh* – 97), прибуття, від'їзд (آمدن *āmadan* – 97, رفتن *raftan* – 115, رسیدن *rasidan* – 30), змушування до дії (زادن *zadan* – 55, بستن *bastan* – 29), поцілунок (بوسه *buse* – 50), обійми (آغوش *āghuš* – 28).

2) Підклас **Людина як ментальний суб'єкт**:

– Кластер **Стан**:

концепти: сон (خواب *xāb* – 69 і رویا *ruyā* – 20), втома (خسته *xaste* – 51), життя (زندگی *zendegi* – 42), смерть (مردن *mordan* – 28, گور *gur* – 33), самотність (تنها *tenha* – 28);

tanhā – 34, تنهایی *tanhāyi* – 20), душа (روح *ruh* – 29 і جان *jān* – 25), спокій (آرام *ārām* – 30), спрага (تشنه *tešne* – 30), існування (هستی *hasti* – 19);

– Кластер **Час людського буття:**

концепти: час як такий – мить (لحظه *lahze* – 48), час (زمان *zamān* – 31);

час конкретної ситуації – ніч (شب *šab* – 149), день (روز *ruz* – 86), ранок (صبح *sobh* – 17);

– Кластер **Духовна діяльність:**

концепти: кохання (عشق *ešq* – 119, دوست داشتن *dust dāštan* – 24), бажання (خواستن *xāstan* – 57), можливість (توانستن *tavānestan* – 52), знання (دانستن *dānestan* – 53), таємниця (راز *rāz* – 44), думка (فکر *fekr* – 27, خیال *xiyāl* – 20), пам'ять (یاد *yād* – 25), пристрасть (شوق *šowq* – 24), страх (ترسیدن *tarsidan* – 23), гріх (گناه *gonāh* – 18, خطا *xatā* – 3);

негативні почуття та емоції – біль (درد *dard* – 50), горе (غم *qam* – 46, اندوه *anduh* – 25), сум (حسرت *hasrat* – 31);

позитивні почуття та емоції – надія (امید *omid* – 39), мрія (آرزو *ārzu* – 20), радість (شادی *šādī* – 18);

релігія – концепт Бог (خدا *xodā* – 57).

3) Підклас Людина як соціальний суб'єкт:

– Кластер **Соціальна діяльність:**

концепти: дружба (بخشیدن *baxšidan* – 24, یار *yār* – 21), ім'я (نام *nām* – 23), побачення (دیدار *didār* – 17);

література і мистецтво – концепти: вірш (شعر *še'r* – 40), пісня (آواز *āvāz* – 22 і ترانه *tarāne* – 21), слово (حرف *harf* – 20, سخن *soxan* – 20), малюнок (نقاش *naqš* – 17).

Найбільшу абсолютну частоту вживання у концептуальному полі СВІТ ЛЮДИНИ має слово دل *del* 'серце' – лексичний репрезентант концепту СЕРЦЕ. Концепти, лексичні репрезентанти яких мають високу абсолютну частоту вживання у поетичних творах Форуг Фаррохзад і високу частоту вживання в окремих збірках, належать до цього концептуального поля. СВІТ ЛЮДИНИ у поетичній картині світу поетеси представлений у різноманітних семантичних сферах. Найбільш наповненими кластерами є людина як фізичний суб'єкт та духовна діяльність людини. Форуг Фаррохзад, осмислюючи загальнолюдські цінності, вводила у вірші, окрім загальновідомих знань, індивідуальні знання про кохання, сон, життя, гріх тощо, які були виявлені за допомогою концептуального аналізу.

Подальші перспективи досліджень полягають у можливості виявлення співвіднесеності концептуальної картини світу Форуг Фаррохзад з мовною картиною світу, тобто виявлення індивідуальних змістів, а також зіставного дослідження ідіостилів поетів течії "Ше'ре ноу" в Ірані.

Стаття: надійшла до редакції 16.12.2013

доопрацьована 20.02.2014

прийнята до друку 23.04.2014

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бабенко Л. Г.* Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : ученик ; практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – М. : Флинта : Наука, 2008. – 496 с.
  2. *Залевская А. А.* Семантика слова и контекст в психолингвистическом аспекте / А. А. Залевская // Значение и его варьирование в тексте. – Волгоград, 1987. – С. 81–91.
  3. *Караулов Ю. Н.* Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1981. – 366 с.
  4. *Кожевникова К.* Формирование содержания и синтаксис художественного текста / К. Кожевникова // Синтаксис и стилистика. – М., 1976.
  5. *Максимів О.* Принципи укладання частотного словника газетної лексики сучасної перської мови / О. Максимів // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К. : 2009. – С. 8–11. – (Східні мови та літератури. – № 14.).
  6. *Максимів О. Й.* Методика виявлення ключових слів на основі зіставлення лексики частотних словників / О. Й. Максимів // *Studia Linguistica* : зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 192–199.
  7. *Ніконова В. Г.* Концептуальне поле СВІТ ЛЮДИНИ у трагедіях Шекспіра / В. Г. Ніконова // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – Вип. 7. – Т. IV. – Ч. 2. Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – С. 229–236.
  8. *Поповская (Лисоченко) Л. В.* Лингвистический анализ художественного текста в вузе : [учеб. пособие для студ. филол. факультетов] / Л. В. Поповская (Лисоченко). – [2-е изд., доп. и перераб]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 512 с.
  9. *Яремчук І. В.* Концептуальний простір поезії Форуг Фаррохзад : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.13 “Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії” / І. В. Яремчук ; Національна академія наук України. – К. : 2010. – 16 с.
  10. *Яремчук І. В.* Концептуальний простір поезії Форуг Фаррохзад : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.13 “Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії” / І. В. Яремчук; Національна академія наук України. – К. : 2010. – 255 с.
۱۱. صادقی، علی اشرف. فرهنگ املائی خط فارسی / علی اشرف صادقی. – تهران، ۱۳۸۶. – ۲۱۹ ص.
۱۲. مجمعه اشعار: فروغ فرخزاد. – تهران : شادان، ۱۳۸۳. – ۳۶۸ ص.

FIELD OF CONCEPT OF THE HUMAN WORLD IN THE POETRY OF FORUG FARROKHZAD

Iryna Yaremchuk

*Ivan Franko National University of L'viv,
Professor Yaroslav Dashkevych Department of Oriental Studies,
1, Universytets'ka str., room 239, L'viv, Ukraine, 79000,
tel.: (+38032) 239 47 04, e-mail: irynayaremchuk@gmail.com*

Analyzed idiostyle of the Iran poet and film director of XX century, the representative of literary field "She're nou" Forug Farrokhzad. Characterized the field of concept of THE HUMAN WORLD in the poetry of Forug Farrokhzad.

Key words: idiostyle, word lists by frequency language of poet, concept, representative of the lexical.

КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ПОЛЕ МИР ЧЕЛОВЕКА В ПОЭЗИИ ФОРУГ ФАРРОХЗАД

Ирина Яремчук

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра востоковедения имени профессора Ярослава Дашкевича,
ул. Университетская, 1/239, Львов, Украина, 79000,
тел.: (+38032) 239 47 04, e-mail: irynayaremchuk@gmail.com*

Проанализирован идиостиль иранской поэтессы и кинорежиссера XX века, представительницы литературного направления "Ше'ре ноу" Форуг Фаррохзад. Охарактеризовано концептуальное поле МИР ЧЕЛОВЕКА в поэзиях Форуг Фаррохзад.

Ключевые слова: идиостиль, частотный словарь языка поэтессы, концепт, лексический репрезентант.